

УДК 330.14: 330.31

І. І. Бажан

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Анотація. У статті показана роль інтелектуального чинника у забезпеченні економічного зростання країни, проаналізовано тенденції розвитку України, окреслено чинники, що зумовлюють низький рівень інноваційної активності, та вказані основні заходи щодо її підвищення.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, інтелектуальний потенціал, інтелектуальна власність, інноваційний розвиток, знання, інновації.

Summary. The article shows the role of intellectual factors in the economic growth of the country, analyzed trends of Ukraine, outlined the factors that contribute to the low level of innovation activity and shows the main steps for its improvement

Key words: intellectual resources, intellectual capacity, intellectual property, innovation development, knowledge and innovation.

Постановка проблеми. Для економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності економіки країни важливу роль відіграють рівень освіти, знань, досвіду та їх практичне застосування. Саме потенціал науки, техніки та технології стає домінуючим вектором економічного зростання, формує інноваційний тип розвитку, який здійснюється через сукупність процесів формування. Стратегічне завдання розвитку економіки України, яка визначила свій напрям до європейської інтеграції, має ґрунтуватися перш за все на засадах інноваційно-інвестиційної моделі, в основі якої лежить інтелектуальний ресурс як основний комунікативний ресурс соціально-економічних систем держави.

Для реалізації стратегії відтворювального розвитку інтелектуальних ресурсів держави необхідно забезпечити якісно новий рівень науково-технічного прогресу з ефективним використанням виробничого та кадрового потенціалу, здатного підвищити конкурентні переваги як всередині країни, так і на міжнародному рівні, враховуючи вступ України до Світової організації торгівлі і формування нових механізмів співпраці з Європейським Союзом, де зростання значущості інтелектуальних ресурсів є базовою умовою розвитку системи виробництва.

Аналіз основних напрямів досліджень і публікацій. Економічна наука приділяє значну увагу питанням інтелектуальних ресурсів, інтелектуального потенціалу як одному із вирішальних складових прогресивного розвитку сучасної економіки. Існує значна кількість наукових праць, присвячених цій проблематиці, зокрема можна видокремити дослідження таких вчених, як П. Антохін, Л. Безчасний, С. Вовканич, С. Герасимова, В. Геєць, Ю. Капіца, Т. Ковальчук, О. Кузьмін, І. Мельников, А. Панкрухін, В. Петренко, Ж. Поплавська, О. Сторожук, О. Суходоля, Н. Ушенко, А. Чухно, В. Шевчук та ін.

Огляд сучасних досліджень щодо відтворення та розвитку інтелектуальних ресурсів свідчить про необхідність подальшого вивчення нових теоретичних положень та розробки практичних підходів щодо управління інтелектуальними ресурсами та стимулювання їх потенційних можливостей з метою створення в процесі виробництва інноваційної продукції.

Мета статті — визначити вплив соціально-технічних явищ на розвиток інтелектуальних ресурсів та підвищення інноваційності національної економіки, показати значення і місце інтелектуальних ресурсів у прогресивному розвитку країни.

© І. І. Бажан, 2015

Викладення основного матеріалу. На шляху соціально-економічних перетворень та реформ наукова оцінка багатьох життєвоважливих процесів України визначає шляхи прогресивного європейського розвитку цих процесів і прогнозує їх можливі наслідки. Найбільш вагомими є чинники, які визначають динаміку, необхідну українській економіці в період трансформації і реформування глобалізаційного суспільства, ґрунтуючись на праці людей з притаманною їм працездатністю, між групами, громадянами, територіями, регіонами, країнами, націями.

Технологічні основи соціально-інноваційного державного управління вимагають нових методів і підходів у прогнозуванні, ухваленні управлінських рішень, організації і державного управління інтелектуальними ресурсами. Таким чином, інтелектуальне суспільство зі своїм творчим потенціалом стає центром розвитку життя і повинно знаходитись в постійній взаємодії з інформацією та технологіями, що, у свою чергу, через механізм державного управління призведе до нового соціально-економічного розвитку держави [1, с. 128].

В Україні спостерігається відсутність прозорої ефективної конкурентної складової ринкових умов, адже наявність здорової конкуренції народжує суперництво, розвиток інновацій, розвиток нового інтелекту, який створює новий продукт, який здатний генерувати. Ефективна конкуренція передбачає, що виробничі фактори (земля, праця, ресурси, інтелектуальні ресурси) використовуються в комбінаціях, такий собі конгломерат, який диференційовано об'єднався в результаті об'єднань різнорідних, не пов'язаних між собою за галузевими чи технологічними ознаками. Усі учасники конгломерату зберігають самостійність, але всі ці дії забезпечують максимальну економічну віддачу. Тобто конкуренція є ефективним мотиватором для розвитку інтелектуальних ресурсів, які, у свою чергу трансформуються в нові технологічні процеси, нові технології і результатом цього буде інноваційний конкурентоспроможний продукт, що для держави стане її надбанням і добробутом. Державне регулювання інноваційної діяльності визначить показники економічного і соціального розвитку України, національні та регіональні програми розвитку національного виробництва [2, с. 94].

Як справедливо зазначає Н. Ушенко, інноваційна активність підприємства напряму залежить від людського капіталу, яким воно розпоряджається, та від організаційних зв'язків, що дозволяють його ефективно використовувати й нарощувати. Тому інновації концентруються там, де висока густота спеціалізованих ресурсів для інноваційного розвитку — висококваліфікованих вчених, інженерів, техніків, близькість університетів та інших дослідницьких інститутів. Формування та розвиток інноваційних центрів неможливе без

тісного співробітництва корпорацій і держави при проведенні довгострокової науково-технічної політики [3, с. 46].

На сучасному етапі економічного розвитку важливе значення мають діючі механізми управління та наукове обґрунтування підходів до управління інтелектуальними ресурсами.

Досліджуючи пріоритети науково-технічної та інноваційної політики України щодо сучасних постіндустріальних тенденцій світового розвитку, можемо говорити, що концепція державного управління інтелектуальними ресурсами є невід'ємною складовою соціально-інноваційного державного управління, яке повинно функціонально працювати на випередження, враховуючи інноваційну складову. Аналізуючи роль інтелектуальних ресурсів у процесах формування інформаційного суспільства, можна виявити взаємозалежні між станом розвитку інтелектуальних ресурсів і темпами суспільного прогресу. В умовах трансформації соціальних, політичних та економічних процесів зростає значення інтелектуальної складової життєдіяльності суспільства й людини. На жаль, сьогодні Україна є безкоштовним донором носіїв інтелекту для інших країн.

Аналіз сучасного стану впровадження інновацій в Україні обумовлений недосконалістю нормативно-правового забезпечення процесів інтелектуалізації, невідповідністю сучасного стану освіти й науки тенденціям і завданням подальшого розвитку суспільства.

Так, на кінець 2013 р. питома вага підприємств, що впроваджували інновації, становила лише 13,6 %; протягом останніх 10 років відбулося значне скорочення впровадження таких надзвичайно важливих нових технологічних процесів як маловідходних та ресурсозберігаючих. Насторожує і той факт, що протягом останніх двох років питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової складає лише 3,3 % — ніколи цей показник не був таким низьким (табл. 1).

З цього можна зробити висновок, що, попри деякі ознаки зростання, дедалі більше деформується структура економіки, оскільки збільшується питома вага традиційної, а не інноваційної продукції, що може забезпечити якісний розвиток виробництва.

У контексті проголошення України як держави, яка обрала інноваційно-інвестиційну модель розвитку економіки, важливим стає осмислення механізму аналітичної та практичної підтримки функціонування суспільства на основі впровадження інновацій. У інноваційно-інвестиційній моделі економіки, як і в будь-якому іншому трудовому процесі, йде переплетіння багатьох функцій, від координації яких залежить результат. Тому питання управління інноваційно-інвестиційною діяльністю, як основної складової прогресивного

Впровадження інновацій на промислових підприємствах (Держстат України [5])

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	у т. ч. маловідходні, ресурсозберігання	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	502	3138	809	3,3

економічного розвитку та задоволення потреб населення, є надзвичайно важливим.

Головні цілі та пріоритетні напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку визначає держава, на основі чого визначаються шляхи стимулювання інноваційної діяльності, які мають здійснюватись через удосконалення управління в науково-технологічній та інноваційній сферах. Таке визначення інноваційної політики передбачає розроблення різних державних програм, великі капіталовкладення у масштабні інноваційні проекти, використання інших прямих форм державної участі в регулюванні інноваційних процесів, у стимулюванні фундаментальних досліджень, від яких залежить місце держави у світовому співтоваристві

та її національна безпека. Цим питанням, на нашу думку, приділяється ще неналежна увага.

За статистичними даними, фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування в Україні (табл. 2) визначається такими показниками: загальний обсяг фінансування у 2013 р. — 9562,6 млн. грн., що має протягом останніх років негативну тенденцію до зменшення цих витрат; власні замовлення — 6973,4 млн. грн., або 72,9 % від загального обсягу; інвестиції іноземних держав — 1253,2 млн. грн., з інших джерел — 1311,3 млн. грн. З державного бюджету у 2013 році виділено 24,7 млн. грн., або лише 0,3 % від загальної суми — це найменше значення за останні 13 років.

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності (Держстат України [6])

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
млн. грн.					
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3

Використання інноваційного потенціалу інтелектуальних ресурсів можливо з використанням різних механізмів і каналів розповсюдження соціальних новацій: цілеспрямоване впровадження, копіювання чужого досвіду, навчання новим зразкам поведінки соціальних суб'єктів та ін. Зміни можуть відбуватися з різною швидкістю, а функція державного управління на цьому етапі полягає в моніторингу і контролі процесу розповсюдження соціальних новацій [7, с. 126].

Сучасність висуває принципово нові вимоги суспільству, які зумовили розгляд інтелектуальних ресурсів як особливої категорії в економічному розвитку. На сучасному рівні розвитку інноваційного суспільства інтелектуальні ресурси є необхідною умовою для удосконалення методів державного управління та механізмів упровадження новітніх зразків техніки і технології, реконструкції виробництва та його модернізації, оновлення системи підготовки і перепідготовки кадрів. Для цього треба чітко визначити місце і роль державного управління в процесах розвитку інтелектуальних ресурсів суспільства, окреслити основні цілі й пріоритети, розробити відповідні заходи щодо розвитку та вдосконалення форм і методів державного управління, розробити механізми та методи їх практичного втілення у життя. Саме цими пріоритетами будуть визначатися темпи, напрями та перспективи економічного розвитку України. Інтелектуально-інноваційний потенціал особи чи групи осіб, духовних та матеріальних цінностей йде на благо людини і людського суспільства. Такий термін, як «інтелектуально-ресурсний потенціал» характеризується спільною здатністю до проявів інтелекту детермінованою кількістю людей як природного джерела запасів і можливостей (ресурсів), які можуть використовуватися, а можуть залишатися незайнятими. Ресурси як основа виробничого потенціалу використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку суспільства [8, с. 26–27].

Питання сутності інтелекту та інтелектуальних ресурсів, їх структури, механізмів управління, методів накопичення й ефективного використання в економіці є ключовими і в подальшому розвитку високотехнологічного устрою життя суспільства. Перед державою постає надзвичайно важливе завдання управління інтелектуальними ресурсами, вивчення їхнього впливу на розвиток економіки як рушійної сили прогресивного людства, що зможе забезпечити перехід суспільства на більш розумний, раціональний рівень еконо-

мічного розвитку. Важливість і актуальність вищезазначеного питання в процесі дослідження, використання інтелектуальних ресурсів та управління ними є головним чинником сталого розвитку суспільства.

Висновки. Соціально-технічні фактори впливу на розвиток інтелектуальних ресурсів реалізуються через політику технічного поштовху, якій притаманні такі характерні риси, як головні цілі, пріоритетні напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку держави і яка реалізується через різні державні програми, що відіграють провідну роль в розподілі ресурсів, визначають напрями розвитку і змінюють економічну структуру господарського механізму.

Напрацьований досвід має закріплюватися у формальних структурах, нормах і регламентах. З огляду реальних випадків процес інноваційного розвитку вступає в стадію насичення і відносної стабільності. Кожен рівень управління вирішує свої завдання, залежно від мети. На рівні держави зусилля спрямовані на вдосконалення управління.

Література

1. Зербіно Д. Таланти для науки. Як їх шукати? / Д. Зербіно // Віче. — 2000. — № 12. — С. 120–130.
2. Мединська Т. Іноземні і інвестиції як умова економічного росту на прикладі економіки України / Т. Мединська // Вісник НУВГП : збірник наукових праць. — 2005. — № 2 (30). — С. 93–100.
3. Ушенко Н. В. Розвиток людського капіталу інноваційно-орієнтованого підприємства / Н. В. Ушенко // Вісник Запорізького національного університету. — 2012. — № 1. — С. 45–53.
4. Кіреєва О. Б. Сутність та значення інтелектуальних ресурсів у розвитку суспільства / О. Б. Кіреєва // Актуал. пробл. держ. упр. : [зб. наук. пр.] / редкол. : С. М. Сєрьогін (голов. ред.) та ін. — Д. : ДФ УАДУ. — 2001. — Вип. 1. — С. 107–114.
5. Держстат України, 1998–2015.
6. Там само.
7. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : [монографія] / В. П. Петренко. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. — 352 с.
8. Гудсков А. К. Інтелектуальний потенціал: загроза руйнування та шляхи її подолання / А. К. Гудсков, М. В. Семикіна // Національна еліта та інтелектуальний потенціал України : тези доп. міжнар. конф., 18–20 квітня 1996. — Львів, 1996. — С. 26–28.